

Vytenis Miliušas*

Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas

Viktor Denisenko**

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija

NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje strateginė komunikacija proceso dalyvių vertinimu

Straipsnyje pateikiamas NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje strateginės komunikacijos ir to, kaip jos efektyvumą vertina proceso dalyvių atstovai, tyrimas. Nors kovinės grupės Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuotos 2017 m. pradžioje, akademinį tyrimų šiuo klausimu yra itin mažai, ypačiai telkiant dėmesį į strateginės komunikacijos aspektus. Proceso dalyvių atstovų vertinimai parodo tam tikrą komunikacijos dėsningumą, leidžia atsakyti į klausimą, kuria kryptimi vertėtų orientuoti kovinės grupės komunikaciją ir kokie komunikaciniai tikslai yra įgyvendinami.

Įvadas

NATO priešakinės pajėgos, reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą, buvo dislokuotos Baltijos šalyse ir Lenkijoje jau daugiau nei prieš dvejus metus. Šis žingsnis buvo žengtas kaip Rusijos karinio atgrasymo priemonė. Tačiau lieka klausimas: kokią vietą atgrasymo veiksmuose užima NATO strateginė komunikacija ir kaip ji vykdoma panaudojant NATO priešakinių pajėgų kovinę grupę Lietuvoje?

Rusijos karinio atgrasymo klausimas vėl tapo aktualus dėl Kremliaus veiksmų. Kaip teigia G. Weigelis, Vladimiro Putino Rusija vykdo revanšistinę politiką¹. Rusijos ir Gruzijos karas, vykęs 2008 metais, o vėliau Krymo aneksija 2014 metais ir prasidėjęs karas Rytų Ukrainoje galutinai pademonstravo Rusijos strateginius tikslus ir tik patvirtino, jog prieš tai vykę konfliktai nebuvo atsitiktiniai. Konfliktas Rytų Ukrainoje – viena kraštutinių Rusijos naujosios

* Kpt. Vytenis Miliušas, Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamento specialistas. Adresas: Šv. Ignoto g. 8, LT-01120, Vilnius, tel. 8 5 278 50 30, el. p. vytenis.miliusas@gmail.com

** Dr. Viktor Denisenko, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Politikos mokslų katedros docentas. Adresas: Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius, tel. 8 5 212 6313, el. p. viktor.denisenko@lka.lt

¹ Weigel G. (2016), „Vakarų skola Lietuvai, arba Lietuvos iššūkis Vakarams“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, t. 14, p. 79.

politikos iliustracijų, paremta karinės galios demonstravimu².

NATO buvo priversta reaguoti į šiuos Kremliaus veiksmus. Pirmiausia buvo stiprinamas rytinis Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos sparnas. 2016 metų vasarą Varšuvoje įvykusio NATO viršūnių susitikimo metu šalių vadovai vieningai nusprendė, jog Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje reikia dislokuoti NATO priešakinių pajėgų kovines grupes (angl. *Enhanced Forward Presence*), taip pat sustiprinti pozicijas Rumunijoje ir Bulgarijoje (angl. *Tailored Forward Presence*). Šis sprendimas buvo įgyvendintas netrukus. Jau 2017 metų pradžioje trijose Baltijos valstybėse ir Lenkijoje buvo dislokuotos kovinės grupės. Akcentuojama, kad kovinių grupių dislokavimas ir nuo 2015 metų įgyvendinamas NATO integracijos vienetų aktyvinimas kiekvienoje Baltijos valstybėje padidino NATO galimybes esant poreikiui dislokuoti ir daugiau pajėgų šiose šalyse, taip pat sustiprino sąveiką su nacionalinėmis pajėgomis³.

Prie NATO strateginės komunikacijos nuopelnų pirmiausia galima priskirti pozityvų kovinių grupių vertinimą jas priimančiose valstybėse. Lietuvoje tai sustiprino ir pasitikėjimą savo kariuomene. 2017 m. balandžio mėn. „Baltijos tyrimų“ darytoje apklausoje gyventojų pasitikėjimas Lietuvos kariuomene po kurio laiko vėl perkopė 70 %⁴. Taip pat net 76 % visiškai pritarė arba pritarė teiginiui, kad NATO priešakinių pajėgų kovinė grupė padeda atgrasyti priešiška nusiteikusias valstybes.

Šiame straipsnyje nagrinėjami komunikaciniai Šiaurės Atlanto sutarties organizacijos veiksmai, siekiant mažinti potencialios agresijos prieš rytinį Aljanso flangą pavojų, taip pat minėtų veikslių vertinimas. Straipsnyje siekiama nustatyti, kokį (ir kiek efektyvų) vaidmenį strateginės komunikacijos elementai atlieka atgrasymo procese, nagrinėjant NATO priešakinių pajėgų grupės Lietuvoje atvejį. Siekiant atsakyti į šį klausimą, atliekant tyrimą analizuojama, kokiomis priemonėmis ir kokius metodus naudodama NATO priešakinių pajėgų kovinė grupė Lietuvoje komunicuoja sėkmingiausiai, taip pat su kokiais iššūkiais susiduria.

Tyrimas remiasi tiek klasikinės atgrasymo strategijos teoretikų, tokių kaip Grey'us⁵, Morganas⁶, tiek ketvirtosios atgrasymo strategijos teoretikų

² Robinson P. (2016), „Russia's role in the war in Donbass, and the threat to European security“, *European Politics and Society*, 17:4, 506-521.

³ Bodine-Baron E., Helmus T., Radin A., Treyger E. (2018), *Countering Russian Social Media Influence*. Santa Monica, Calif: RAND corporation.

⁴ Lietuvos Respublikos KAM (2019) , „NATO vertinimas Lietuvoje – aukščiausias per penkerius metus“, https://kam.lt/lt/naujienos_874/aktualijos_875/nato_vertinimas_lietuvoje__auksciausias_per_penkerius_metus.html?c=1

⁵ Gray C. (2008), „The definitions and assumptions of deterrence: Questions of theory and practice“, *Journal of Strategic Studies*, 13:4, 1-18.

⁶ Morgan P. (2012), „The State of Deterrence in International Politics Today“, *Contemporary Security Policy*, Vol. 33, No.1 p. 85-107.

darbais. Pastarieji – Knopfas⁷, Payne'as⁸ ir kiti – išskiria pritaikyto atgrasymo teoriją.

Konvencinis atgrasymas buvo nagrinėjamas remiantis Gersono publikacija „Konvencinis atgrasymas antrajame branduoliniame amžiuje“⁹. Apie tai, koks atgrasymo modelis šiuo metu taikomas Baltijos šalyse, savo moksliniame darbe kalba Veebelis ir Ploomas¹⁰. Tai vienas pirmųjų darbų, kuriame kalbama apie atgrasymą Baltijos regione jau po NATO priešakinių pajėgų dislokavimo.

Pristatomo tyrimo tikslas – ištirti, kaip suinteresuotos šalys vertina NATO priešakinių pajėgų strateginės komunikacijos Lietuvoje atitiktį oficialiuose Aljanso dokumentuose įtvirtintiems komunikaciniams siekiniams, vertinant juos atgrasymo principo taikymo kontekste.

Tyrimo aktualumą lemia tai, jog siekiama ištirti, kaip strateginė komunikacija padeda įgyvendinti atgrasymo principus, ir nustatyti, kokią vietą strateginė komunikacija užima arba gali užimti formuojant atgrasymo politiką. Mokslininkų šis aspektas, ypač pasikeitusių geopolitinių realių regione, kuriam priklauso ir Lietuva, kontekste dar menkai nagrinėtas.

1. Atgrasymo samprata ir jos sąsaja su strategine komunikacija

1.1. Klasikinio atgrasymo principai

Klasikinio atgrasymo teoretikas Patrickas Morganas teigia, jog atgrasymas yra senas tarptautinių santykių modelis. Pavyzdžiui, klasikinis balansas galių sistemoje buvo pagrįstas atgrasymu, kuris taikytas ne tik norint išvengti karų, bet ir per karus. Daugelyje įvairiausių sistemų, tokių kaip hegemoninė sistema, didžiųjų galių sutarimas ar kolektyvinė gynybos sistema, užtikrinant ir palaikant saugumą, remiamasi atgrasymu – galios burdavosi į aljansus ar vienos veikdavo taip, kad pademonstruotų, jog potencialiam oponentui gresia skaudūs padariniai. Kitaip tariant, atgrasymas buvo standartinė praktika,

⁷ Knopf J. (2010), “The Fourth Wave in Deterrence Research”, *Contemporary Security Policy*, Vol. 31, No. 1 p. 1–33.

⁸ Payne K. (2011), “Understanding Deterrence”, *Comparative Strategy*, 30:5, p. 393–427.

⁹ Gerson M., (2009), “Conventional Deterrence in the Second Nuclear Age”, *Parameters: Journal of the US Army War College*, 39–3:18.

¹⁰ Veebel V., Ploom I. (2018), „NATO atgrasymo patikimumas ir Baltijos šalių pasirengimas panaudoti atgrasymo priemones“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, t.16, p. 173–201.

tokia pat kaip diplomatija arba šnipinėjimas, paprastai naudojama visapuseje saugumo strategijoje¹¹.

Atgrasymo principai buvo plačiai plėtojami ir XX amžiuje. Kaip pavyzdį galima paminėti Šaltojo karo situaciją, ypač branduolinio ginklo egzistavimo kontekste, kai branduolinis atgrasymas tapo didžiųjų šalių pagrindine atgrasymo darbotvarkės dalimi. Nors tai, kad po Antrojo pasaulinio karo konflikto tarp didžiųjų šalių nekilo, leido teigti, kad atgrasymas veikia, išvengti mažesnių konfliktų ar tam tikrų provokacijų ir iššūkių nepavyko.

Morganas knygoje „Atgrasymas dabar“ teigia, jog „tarptautiniuose santykiuose atgrasymas paprastai suprantamas kaip bandymas išvengti priešo puolimo, demonstruojant priešui, kad puolimo atveju jis patirtų nepataisomą žalą“¹². Kitaip sakant, konflikto prevenciją lemia potencialaus agresoriaus supratimas, kad jis negalės laimėti. Tačiau tai buvo ne vienintelis klasikinės atgrasymo teorijos aspektas, nes apskritai atgrasymo veiksmis siekiama dviejų tikslų – paneigti priešininko sėkmės galimybes (angl. *deterrence by denial*) ir sukelti jam bausmės baimę (angl. *deterrence by punishment*).

Atgrasymas keliant bausmės baimę ypač išpopuliarėjo Šaltojo karo metais. Didelio masto JAV ir Sovietų Sąjungos branduolinis ginklavimasis lėmė, kad abi šalys ir jų vadovaujami blokai – NATO ir Varšuvos pakto organizacijos narės – vienas kitam grasino galimybe smogti ir padaryti nepataisomą žalą. Branduolinės triados – sausumos, oro ir jūrų pajėgų – ginkluotės plėtra ir galimybės netikėtai smogti buvo vienas pagrindinių atgrasymo keliant bausmės baimę komponentų.

Šaltojo karo pabaiga ir pasikeitusi geopolitinė situacija įnešė tam tikrų pokyčių į atgrasymo teoriją. Atsirado vadinamoji „naujoji triada“, kurią sudaro branduoliniai ir pažangūs konvenciniai ginklai, o tai sustiprino konvencinio atgrasymo teoriją. Kaip teigia Michaelis Gersonas, „branduoliniai ir pažangūs konvenciniai ginklai, leidžiantys suduoti tikslų visuotinį smūgį, demonstruoja augantį įsitikinimą, kad pažangūs konvenciniai pajėgumai gali pakeisti anksčiau vieninteliais buvusius branduolinius ginklus“¹³.

Galima teigti, kad šiandien mes matome pasikeitusią konvencinio atgrasymo projekciją: atgrasymas nebetapatinamas su bausmės baimės kūrimu, bet konstruojamas per grėsmę, paneigiant priešininko galimybes pasiekti savo

¹¹ Morgan P. (2012). The State of Deterrence in International Politics Today. *Contemporary Security Policy*, Vol. 33, No. 1, p. 85–107.

¹² Morgan P. (2003). *Deterrence Now*. University of Cambridge.

¹³ Gerson M. (2009). Conventional Deterrence in the Second Nuclear Age. *Parameters: Journal of the US Army War College*, 39–3:18.

tikslus¹⁴. Gersonas teigia, jog atgrasymas lieka toks pat aktualus tiek kalbant apie branduolinio, tiek apie paprasto konvencinio konflikto pavojų¹⁵.

NATO sąjungininkų pajėgų dislokavimas Lietuvoje (ir kitose regiono valstybėse) savaime yra veiksmas, kurį galima priskirti prie atgrasymo veiksmų paradigmos. Tačiau šio veiksmo efektyvumas gali priklausyti nuo kitų aspektų. Iš esmės, jei NATO potencialūs priešininkai ieško greitos ir nebrangios pergalės, JAV pajėgų buvimas arti galimo konflikto regiono ir Aljanso demonstruojamas gebėjimas greitai dislokuoti savo pajėgas ten, kur reikia, garantuoja efektyvų atgrasymą. Tačiau, jeigu puolančiosios pajėgos smarkiai lenkia besiginančiuosius savo pajėgumais, yra didelė tikimybė, jog atgrasymas bus neefektyvus ir potencialus priešininkas gali ryžtis agresijai, tikėdamasis greitos sėkmės.

Vienas atgrasymo elementų ne tik konvencine, bet ir plačiąja prasme yra patikimumas. Kalbant apie branduolinį ginklą kaip atgrasymo įrankį, valstybė, kuri planuoja jį panaudoti, visada įvertins didelę atsakomųjų veiksmų (keršto) riziką, kurie bus tokie pat – visa griauinantys, t. y. branduoliniai. Kalbant apie konvencinio atgrasymo patikimumą, jeigu priešininkas oponuojančias pajėgas ir visus jas stiprinančius veiksnius (politikų ryžtą, visuomenės palaikymą ir t. t.) vertina kaip patikimą jėgą – tai neabejotinai turi poveikio jo galutiniam sprendimui dėl jėgos (ne)panaudojimo. Tačiau, jei agresijos iniciatorius mano, kad atsakomųjų veiksmų tikimybė maža, agresyvių veiksmų nauda nusveria galimus praradimus, o atgrasymas atitinkamai nebėra veiksmingas.

Kaip dar viena galimų atgrasymo formų minimas prevencinis konflikto eskalavimas. Kaip rašo Mearsheimeris, prevencinis konflikto eskalavimas gali atgrasyti ar sustabdyti priešininkus, jeigu jie laikosi agresyvaus realizmo nuostatų, manydami, kad valstybės turi varžytis viena su kita dėl galios, bet jos veikia racionaliai, todėl išlikti yra jų svarbiausias tikslas. Tačiau ši strategija turi savo trūkumų, nes priešininkas gali interpretuoti konflikto eskalavimą kaip provokacinį, priešišką ir reikalaujantį atsako. Šiandieninės analizės požiūriu, ši dilema labiausiai atsispindi situacijoje, kai sąjungininkų kariniai pajėgumai, dislokuoti Baltijos regione, siekiant atgrasyti Rusiją (pritaikant atgrasymo paneigiant lengvo laimėjimo galimybę principą), jos yra suvokiami kaip provokuojantys ir gali baigtis konflikto eskalavimu¹⁶.

¹⁴ Ten pat, p. 33.

¹⁵ Ten pat, p. 36.

¹⁶ Veebel V., Ploom I. (2018), op.cit., p. 176.

1.2. Pritaikytas atgrasymas

Susidaro įspūdis, jog nei klasikinio, nei neorealistinio išplėstinio atgrasymo teorijos aprašyti esamai situacijai nepakanka, todėl taip pat būtina apžvelgti pritaikyto (angl. *tailored*) atgrasymo teoriją. Kaip nurodo Knopfas, formuluojant atgrasymo principus, „reikia turėti omenyje egzistuojantį šalies politinį režimą ir strateginę kultūrą“¹⁷. Ketvirtosios bangos atgrasymo teoretiškai taip pat siūlo analizuoti informaciją kaip dar vieną įtakos šaltinį.

Keithas Payne'as išskiria aštuonis pritaikyto atgrasymo aspektus, netelpančius į klasikinio atgrasymo racionalaus skaičiavimo vienetus. Šio tyrimo atveju, atsižvelgiant į NATO komunikacinius siekius, taikytini keturi iš aštuonių Payne'o išskiriamų aspektų: psichologiniai ir kognityviniai aspektai, ideologija, kultūra ir geopolitika. Šie aspektai plačiau pristatyti 1 lentelėje.

1 lentelė. Pritaikyto atgrasymo aspektai¹⁸

Aspektas	Aspekto apibūdinimas
Psichologiniai ir kognityviniai aspektai	Individai ir grupės dažnai nemažto ir nesielgia taip, kaip numato didžiausios naudos teorija ar racionalaus veikėjo modelis. Atgrasymo požiūriu, itin aktualu tai, jog lyderiai gali imtis karinių, agresyvių priemonių dėl neteisingo priešininko galių, resursų, intencijų įvertinimo ar apsirikus skaičiavo procese. Taip pat veikėjai gali imtis rizikingesnių veiksmų, siekdami išlaikyti tarptautines pozicijas, reputaciją, vietinę politinę paramą. Sprendimai, priimti grupė, gali būti neoptimalūs, prasielkiantys su racionalumu
Ideologija	Įsitikinimų visuma, kuria remiasi pasaulio suvokimas. Ideologija identifikuoja esminius veiksnius, lemiančius tam tikrą elgesį, padeda paaiškinti, kodėl vyksta tam tikri dalykai. Čia svarbi kolektyvinė atmintis, valstybės aparato elementai, įkūnijantys valstybinę ideologiją instituciniu lygiu. Ideologiniai įsitikinimai taip pat apibrėžia tikslus, jų hierarchiją, ryžtą įgyvendinti tikslus. Šie aspektai svarbūs, nes parodo, kiek linkstama rizikuoti ar paaukoti siekiant tikslų
Kultūra	Apibūdinama kaip kolektyvinės charakteristikos, atsispindinčios tiek privačiame, tiek grupių elgesyje. Kultūra padeda apibrėžti, kas svarbu socialinėje aplinkoje, priskirti vertybinį vertinimą, nustatyti santyki tarp „mes“ ir „jie“. Atgrasymo požiūriu, kultūra svarbi norint nustatyti kitus veikiančius tam tikro elgesio pasirinkimo motyvus. Kultūros analizė padeda išryškinti socialines vertybes, garbės sampratą, ryšius, komunikavimo struktūras, kurios svarbios siekiant efektyvaus atgrasymo
Geopolitika	Politinė, strateginė geografijos reikšmė gali daryti įtaką ryžtantis nepaisyti atgrasymo priemonių. Čia taip pat itin svarbus geografiškai išplėsto atgrasymo (angl. <i>extended deterrence</i>) trūkumas – patikimumo problema

¹⁷ Knopf J. (2010), op.cit., p. 4.

¹⁸ Sudaryta pagal Payne K. (2011), op. cit., p. 401–412.

Išskirti kriterijai gali leisti išanalizuoti mus dominančius atgrasymo aspektus praktiškai. Jie taip pat suteikia platesnį kontekstą į atgrasymą orientuotai komunikacijai. Šie aspektai reikšmingi ir bandant suprasti, ar atgrasymo tikslas pasiekiamas vienoje arba kitoje situacijoje.

1.3. Strateginės komunikacijos elementas atgrasymo kontekste

Apie strateginės komunikacijos svarbą ir vietą atgrasymo kontekste kol kas kalbama mažai. Tik ketvirtosios kartos atgrasymo teoretikai siūlo analizuoti informaciją kaip įtakos šaltinį, išskiria strateginės kultūros reikšmę. Pažymėtina, jog strateginės komunikacijos integracija į atgrasymą plačiau akademinio lygiu kol kas nėra nagrinėta¹⁹.

Pradėti reikėtų nuo strateginės komunikacijos apibrėžimo. NATO dokumentuose strateginė komunikacija apibūdinama taip: „Koordinuotas ir atitinkamas NATO komunikacijos veiklų ir pajėgumų panaudojimas, apimantis viešąją diplomatiją, viešuosius ryšius, karinius viešuosius ryšius, informacines ir psichologines operacijas, remiant Aljanso politiką, operacijas ir veiklas įgyvendinant NATO tikslus.“²⁰

JAV kariuomenės Jungtinis štabas apibrėžia strateginę komunikaciją kaip „sutelktos Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės pastangas suprasti ir daryti įtaką pagrindinėms auditorijoms, taip pat sukurti ir pagerinti sąlygas Jungtinių Amerikos Valstijų Vyriausybės interesams, politikai ir tikslams per koordinuotas programas, planus, temas, produktus, žinutes, sinchronizuotas su nacionalinės galios veiksmais ir instrumentais įgyvendinti“²¹.

Galima atsižvelgti ir į apibrėžimą, kurį savo knygoje suformulavo Tatham. Pagal jį, strateginė komunikacija yra „sisteminga, nuolatinė ir nuosekli veikla, vykdoma strateginiu, operatyviniu ir taktiniu lygmenimis, leidžianti suprasti tikslinę auditoriją, nustatyti veiksmingus kanalus ir jais plėtoti bei skatinti idėjas ir tam tikrą elgesio tipą“²².

Žvelgiant į visus pateiktus apibrėžimus nesunku pastebėti, jog strategine komunikacija siekiama konkrečių tikslų ir poveikio. Pavyzdžiui, kalbama apie

¹⁹ Lietuvoje iš esmės beveik nėra darbų, skirtų šiai problematikai aptarti. Paminėti galima būtų nebent Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje 2015 metais Vaido Bimbirio parengtą magistro darbą „Strateginės komunikacijos ir atgrasinimo strategijos santykis. Lietuvos atvejis“

²⁰ NATO (2009), op.cit.

²¹ Strategic Communication Joint Integrating Concept, 2017.

²² Tatham S., (2008), Strategic Communication: A Primer. Defence Academy of the United Kingdom, p. 7

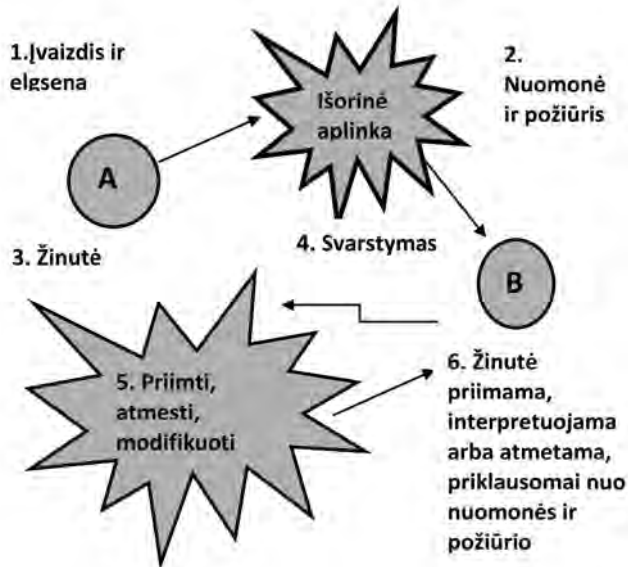
poveikį auditorijai, kuri gali būti suprantama gana plačiai (atgrasymo srityje auditorija gali būti kitos valstybės vadovai, sprendimų priėmimo galią turintys pareigūnai). Kitaip sakant, komunikacinio aspekto įtraukimas į atgrasymo principų formuluotę yra natūralus, o strateginė komunikacija gali būti suprantama kaip tinkamas instrumentas šiam tikslui pasiekti.

Steve Tathamas savo knygoje pateikia ir klasikinį komunikacijos modelį (žr. 1 pav.), nes jis yra bet kokios komunikacijos pagrindas.

1 pav. Principinis komunikacijos modelis

Tačiau klasikinis komunikacijos modelis yra nepakankamas strateginei komunikacijai vykdyti. Tathamas teigia, jog realybėje šaltinis ir auditorija sąveikauja daug sudėtingesnėmis sąlygomis ir jų komunikacijos procesą nuolat veikia išoriniai veiksniai. Atsižvelgdamas į tai, jis siūlo papildytą ir patobulintą modelį (žr. 2 pav.)

2 pav. Komunikacijos modelis ir išoriniai veiksniai pagal Tathamą²³

²³ Ten pat, p. 8.

Kaip matyti, šioje schemoje šaltinio A perduodama informacija ir jos efektyvumas, poveikis auditorijai B priklausys ne tik nuo žinutės turinio, formos, siuntimo kanalo, bet ir nuo įvairaus tipo veiksmų: kokios B žinios ir nuomonė apie A, kaip suprantami A interesai ir tapatybė, kokios B vertybės, idėjos ir kultūra, ar jos sutampa su tuo, ką propaguoja A, ir apskritai, kokioje aplinkoje vyksta komunikacinis procesas, kokie kiti veikėjai veikia A ir B sąveiką ir t. t. Toks komunikacijos modelio paaiškinimas yra svarbus, nes jame galima įžiūrėti orientaciją į pritaikytą atgrasymą ir išskirtus psichologinius, kognityvinius aspektus, kultūrą, ideologiją ir geopolitiką.

Nagrinėjant NATO priešakinių pajėgų komunikaciją Lietuvoje reikėtų atsižvelgti ir į nacionalinių institucijų, atsakingų už atitinkamą komunikacijos sritį, veiklą. Lietuvoje pagrindinę NATO priešakinių pajėgų komunikaciją vykdo Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas. Jis vadovaujasi Lietuvos kariuomenės strateginės komunikacijos principais, kurie apibrėžti Lietuvos kariuomenės strateginės komunikacijos koncepcijos III skyriuje:

Lietuvos kariuomenės strateginė komunikacija – koordinuotas ir efektyvus turimų informacijos ir komunikacijos priemonių bei pajėgumų naudojimas siekiant Lietuvos kariuomenės tikslų. LK strateginė komunikacija turi užtikrinti pasirinktų arba paskirtų auditorijų informavimą apie LK tikslus ir ketinimus siekiant gauti paramą LK veiksmams bei atgrasyti ir neutralizuoti priešiškus ketinimus. Preveniškai LK strateginė komunikacija siekia užkardyti kylančias informacines grėsmes, stiprinti kritinį mąstymą LK ir remti Lietuvos valstybės pastangas užtikrinant visuomenės ir LK atsparumą priešiškai informacinei įtakai, siekiančiai sumenkinti ar kitaip paveikti Lietuvos valstybines institucijas, bei ryžtui ginti Lietuvos valstybę²⁴.

Matyti, jog šioje koncepcijoje, kuria vadovaujasi Lietuvos kariuomenės Strateginės komunikacijos departamentas, tiesiogiai nurodoma, jog auditorija turi būti informuojama apie veiksmus, kuriais siekiama „atgrasyti ir neutralizuoti priešiškus ketinimus“. Be to, tarp strateginės komunikacijos tikslų nurodomas siekis stiprinti visuomenės atsparumą informacinėms grėsmėms, kas tiesiogiai susiję su visuomenės „ryžtu ginti Lietuvos valstybę“. Pastarasis aspektas, kaip buvo minėta anksčiau, irgi yra tarp esminių atgrasymo elementų.

Kitaip sakant, strateginės komunikacijos ir atgrasymo principų ryšys gana akivaizdus, tai leidžia pagrįsti toliau pateikiamo empirinio tyrimo poreikį ir aktualumą.

²⁴ LK strateginės komunikacijos koncepcija, 2018.

2. NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės, dislokuotos Lietuvoje, komunikacinių siekinių vertinimas

Kol kas galima rasti vos vieną kitą akademinį NATO priešakinių pajėgų tyrimą. Tai reiškia, jog yra tik keli tekstai, kuriais šiame etape įmanoma remtis, bandant atskleisti pasirinktą temą. Savo darbe „Atgrasymas nuo apačios į viršų: NATO priešakinių pajėgų supratimas“ mokslininkas Martinas Zapfe kelia klausimą: „Kokia yra politinė ir karinė NATO priešakinių pajėgų Baltijos šalyse logika, atsižvelgiant į grėsmių, su kuriomis pajėgos susiduria, pobūdį, ir kokios ne branduolinio atgrasymo ribos egzistuoja?“²⁵. Visų pirma pažymėtina, kad svarbiausias sprendimas, priimtas Varšuvoje NATO viršūnių susitikime 2016 m. liepos mėn., buvo dėl nuolatinio Aljanso karių dislokavimo šalia Rusijos sienos – žingsnis, kuris iki 2014 metų įvykių Ukrainoje būtų atrodęs sunkiai įsivaizduojamas. Tai pastebėjo ir *respondentas nr. 3*. Jis teigė, jog tikėtina, kad NATO pajėgų dislokavimas Rusijai tapo didele staigmena. Rusijos valdžia tikriausiai manė, jog Varšuvos susitikime priimti sprendimai tebus tuščios deklaracijos, bet Aljanso pajėgos jau po kelių mėnesių atsirado Baltijos valstybėse ir Lenkijoje.

Kaip savo darbe „Dabar sunkioji dalis: NATO strateginė adaptacija prie Rusijos“ (angl. „*Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia*“)²⁶ rašo Ringsmose'as ir Rynning'as, 2016 metų NATO viršūnių susitikimas Varšuvoje buvo visą Aljanso adaptacijos procesą vainikuojantis veiksnys. NATO nustatė aiškią Rusijos atgrasymo kryptį, atnaujindama atgrasymo keliant bausmės baimę (angl. *deterrence by punishment*) strategiją. Žinoma, daugiausia akcentuotas branduolinio ginklo panaudojimas. Orientuotasi į tai, kad priešininkui puolimas būtų nepriimtinas, o jo kaina viršytų naudą, kurią priešininkas tikėtųsi gauti. Taip pat ir toliau išlaikytos NATO smogiamojo smaigalio pajėgos – NATO ypač greito reagavimo pajėgos (angl. *NATO Very High Readiness Joint Task Force, VJTF*). Tuo metu eFP pajėgos bendrame atgrasymo kontekste irgi turi suvaidinti savo vaidmenį, kurį lemia geografinė šalių, kuriose jos yra dislokuotos, padėtis. Kaip pažymi Ringsmose'as ir Rynningas, „NATO priešakinių pajėgų vaidmuo Baltijos šalyse yra komplikuoatas. Daugiašaliai vienetai atriboti Rusijos A2/AD sienos, todėl jų vaidmuo – daugiau

²⁵ Zapfe M. (2017), „Deterrence from the Ground up: Understanding NATO's Enhanced Forward Presence“, *Survival*, 59:3, p. 147.

²⁶ Ringsmose J., Rynning S. (2017), „Now for the Hard Part: NATO's Strategic Adaptation to Russia“, *Survival*, 59:3, 129–146.

atlikti klasikinę įspėjimo (angl. *tripwire*) funkciją²⁷. Tačiau šiame straipsnyje daugiau dėmesio bus skirta būtent komunikacinei eFP veiklai, kaip atgrasymą stiprinančiam veiksmui.

2.1. NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje strateginė komunikacija panaudojant komunikacinius siekinius

Kalbėti apie Aljanso strateginę komunikaciją nesunku, nes NATO ją vykdo kryptingai, siekdama aiškiai suformuotų ir išsikeltų komunikacijos siekinių. Kalbant apie eFP komunikaciją, minėtini šie siekiniai:

- komunikuoti apie Aljanso politinį norą, galimybes ir ryžtą apginti ir apsaugoti savo piliečius ir teritoriją, siekiant atgrasyti Rusiją;
- komunikuoti apie Aljanso politinį norą, galimybes ir ryžtą apginti ir apsaugoti savo piliečius, siekiant gauti ir išlaikyti NATO šalių narių paramą Aljansui, akcentuojant patikimumą, skiriant dėmesio Aljanso sanglaudai ir nacionaliniam atsparumui;
- komunikuoti apie tolesnį Aljanso poreikį apsaugoti savo piliečius visose valstybėse narėse, siekiant gauti ir išlaikyti valstybių narių paramą visoje Aljanso teritorijoje;
- komunikuoti nuosekliai ir patikimai, siekiant išvengti nesusipratimų ir neteisingų skaičiavimų (vertinimų) santykiuose su Rusija, sumažinti ir eliminuoti nenumatytą eskalaciją²⁸.

Būtina paminėti ir tai, kad kiekvienas komunikacinis siekinys orientuotas į tam tikrus informacinius rezultatus, t. y. informacijos efektą. Įgyvendinant pirmąjį komunikacinį siekinį, kuris tiesiogiai orientuotas į Rusijos atgrasymą, siekiama, kad: 1) Rusijos vadovybė pripažintų NATO pajėgumus ir norą ginti kiekvieną savo šalį narę nuo bet kokios agresijos; 2) skirtingos Rusijos auditorijos suvoktų NATO priešakinių pajėgų dydį, tikslą ir galimybes.

Įgyvendinant antrąjį komunikacijos siekinį, kuris skirtas NATO priešakines pajėgas priimančių šalių paramai užtikrinti, siekiama, kad: 1) eFP misija būtų plačiai remiama priimančiųjų šalių visuomenės; 2) priimančiųjų šalių visuomenės būtų tikros, jog NATO apgins jas nuo konvencinės atakos, 3) priimančiųjų šalių visuomenės laikytųsi nuomonės, jog Rusijos agresijos tikimybė dabar (dislokavus eFP) yra mažesnė.

²⁷ Ten pat, p. 134.

²⁸ Joint Force Command Brunssum eFP fragmentinis įsakymas 019 (2019).

Trečiąjį komunikacinį siekinį, skirtą pajėgas siunčiančių šalių visuomenių paramai išlaikyti, galima būtų laikyti sėkmingai įgyvendintu, kai: 1) pajėgas siunčiančių šalių visuomenės remia savo šalių karinių vienetų dislokavimą NATO rytiniame flange; 2) pajėgas siunčiančios šalys remia kolektyvinės gynybos idėją.

Ketvirtasis komunikacinis siekinys – vengti eskalacijos – bus sėkmingai įgyvendintas, kai: 1) Rusijos vadovybė pripažins Aljanso veiklą kaip gynybinę; 2) visi priimančiųjų šalių elementai pripažins NATO veiklos gynybinį pobūdį²⁹.

2.2. NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje strateginė komunikacija (ekspertinis tyrimas)

Pristatomas ekspertinis tyrimas buvo atliktas, siekiant ištirti keletą veiksnių. Buvo norima įvertinti realų keturių komunikacinių sieksnių įgyvendinimą, taip pat išnagrinėti komunikacijos patikimumą, nustatyti jos įtaką įvairiems specifiniams auditorijos segmentams Rusijoje ir Lietuvoje (Rusijos elitui – sprendimų priėmėjams, paprastiems Rusijos gyventojams (Rusijos piliečiams), rusų tautinei bendruomenei, gyvenančiai Lietuvoje), atsižvelgiant į pritaikyto atgrasymo teoriją. Atsižvelgiant į natūralius tyrimo apribojimus, šiuo atveju aptariamas tik numanomas potencialus poveikis auditorijos segmentams Rusijoje.

Tyrimas buvo atliktas taikant pusiau struktūruoto ekspertinio interviu metodą. Interviu surengti pirmajame 2019 metų ketvirtyje. Respondentai buvo atrenkami siekiant įtraukti kuo įvairesnių NATO priešakinių pajėgų strateginės komunikacijos procese dalyvaujančių vienetų atstovus, tai leido atlikti išsamesnį tyrimą. Jame dalyvavo 15 respondentų, atstovaujančių skirtingoms institucijoms³⁰. Dauguma atstovų kalbinti gyvai, keletas – telefonu.

2.2.1. 1-ojo komunikacinio sieksinio vertinimas – kovinės grupės komunikavimas apie politinį norą, galimybes ir ryžtą apginti ir apsaugoti NATO piliečius ir Aljanso teritoriją

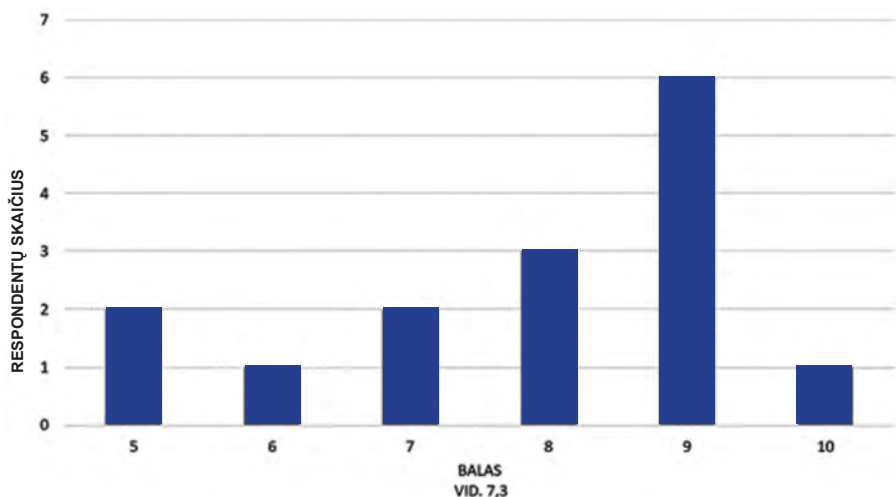
Tyrimas parodė, jog daugiau negu pusė – 60 % – respondentų įvertino pirmojo įvardyto sieksio (NATO komunikacija, panaudojant eFP kovinę grupę Lietuvoje, ir pačios eFP komunikacija Lietuvoje) įgyvendinimą kaip gerą arba

²⁹ Ten pat.

³⁰ Žr. 2 priedą.

labai gerą. Tai rodo, kad komunikacija, siekiant atgrasyti Rusiją, yra gana sėkminga, nors ir esama tam tikrų iššūkių. Pažymėtina, kad 13 % respondentų komunikaciją įvertino mažiausiu galimu balu – penkiais, o tai rodo, kad jų vertinimu, komunikacija yra iš esmės nesėkminga ir, svarbiausia, neorientuota į potencialaus priešo atgrasymą (vertinimo rezultatai pavaizduoti 3 pav.).

Minėtas reikšmingas vertinimų skirtumas gali kilti iš dalies respondentų įsitikinimo, jog komunikacija nėra orientuojama teisingai, atliekama paviršutiniškai, neišnaudojant ir nepasitelkiant visų reikiamų priemonių, kurių reikėtų imtis, todėl tai daugiau panašu į paprastus ryšius su visuomene, o ne į strateginę komunikaciją. Išsamiau apie tai, kokius neigiamus aspektus šiuo klausimu išskiria komunikaciją prastai vertinančių ekspertų grupė, bus kalbama šiek tiek vėliau.

3 pav. 1-asis komunikacinis siekinys – komunikacija apie politinį norą, galimybes ir ryžtą apginti ir apsaugoti NATO piliečius ir Aljanso teritoriją

Kalbėdamas apie patį atgrasymą, *respondentas nr. 10* siūlo pirmiausia atsakyti į klausimą, kaip reikėtų traktuoti patį atgrasymo terminą. Ar atgrasymas reiškia tik tai, kad potencialaus priešo pajėgų nėra šalyje, o gal sėkmingas atgrasymas turėtų reikšti ir tai, kad prie valstybės sienų pastebimas mažesnis prieš pajėgų aktyvumas: mažiau provokacinių oro pajėgų skrydžių, mažiau karinių jūrų pajėgų laivų judėjimo šalia teritorinių vandenų ir t. t.? Šis klausimas yra konceptualus, todėl pirmiausia vertinant tai, kad prieš pajėgų valstybėje nėra, galima sakyti, kad atgrasymas veikia sėkmingai. *Respondentas nr. 13* teigia, jog jau NATO sąjungininkų pajėgų buvimas Lietuvoje ir kitose Baltijos

šalyse yra pati geriausia komunikacija. Kaip didžiausią problemą jis išskiria tai, kad prieš dislokuojant pajėgas nebuvo parengta konkreti eFP komunikacijos programa. Taip pat ir vėliau eFP klausimu nebuvo atlikta jokios masinės informacinės kampanijos, kaip tai padaryta su #WeAreNATO šūkiu³¹.

Kalbant apie patį atgrasymą ir jo įgyvendinimą, kaip vieną didžiausių problemų išskiriama tai, kad nėra aiškių komunikacijos kanalų, kuriais galima būtų pasiekti vadinamosios rusiškos auditorijos segmentus: Rusijos elitą, jos gyventojus ir kitose valstybėse gyvenančius rusakalbius. Rusijos informacinėje erdvėje dominuoja Kremliaus tiesiogiai ar per tarpininkus valdoma žiniasklaida, kas lemia Kremlui palankios informacijos ir jos interpretacijos sklaidą. Taip pat respondentai pažymi, kad eFP savo turimais kanalais niekaip negali pasiekti rusiškų auditorijų segmentų, todėl tai būtų galima bandyti daryti NATO lygiu.

Penketu NATO komunikaciją įvertinę respondentai pagrindiniu vykdomos komunikacijos trūkumu laiko faktą, jog Rusijos pajėgų kiekis Baltijos šalių pasienyje ne mažėja, bet auga. Tokios tendencijos, žinoma, yra blogas ženklas, nes iš dalies parodo, kad NATO priemonės neveikia taip, kaip norėtųsi. Vis dėlto *respondentas nr. 8* pažymėjo, kad nors galimame karo lauko teatre konvencinių pajėgų skaičius yra neproporcingas, pagrindinis atgrasymas pirmiausia turėtų vykti politiniu lygiu. Aiški politinė valia, nuolatinis bekompromisės pozicijos deklaravimas ir tinkamas diplomatinis darbas leistų išvengti priartėjimo prie karinio konflikto situacijos.

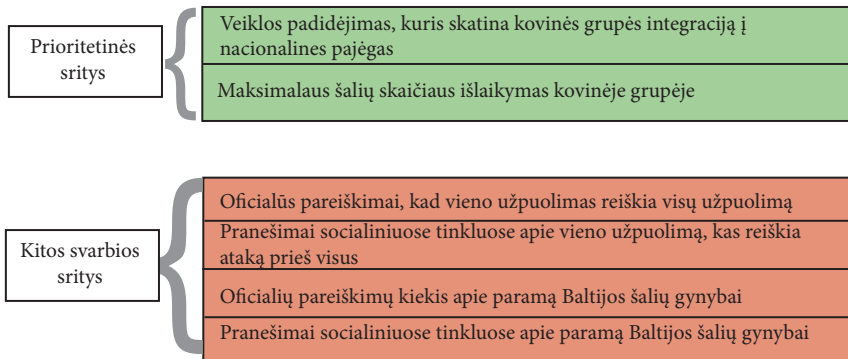
Paminėtinas ir reikšmingas *respondento nr. 4* pastebėjimas, jog NATO priešakinės pajėgos yra visiškai integruotos į priimančiųjų šalių karines pajėgas. Lietuvoje NATO priešakinių pajėgų kovinė grupė integruota į Mechanizuotąją pėstininkų brigadą „Geležinis Vilkas“, o tai lemtų visiškai kitokią Rusijos manevro laisvę konflikto atveju.

Respondentas nr. 3 pažymėjo, kad, jo manymu, Rusija vertina padėtį rimtai, kas rodo, jog Aljanso taikomos priemonės veikia, nes kitu atveju Rusija šios temos neeskaluotų. Iš vienos pusės, aktualinti NATO „priartėjimo prie sienų“ temą palanku pagrindžiant Kremliaus naudojamą „apsiaustos tvirtovės“ naratyvą³², bet taip pat nereikėtų pamiršti, kad rusų kultūroje jėgos demonstravimas užtarnauja tam tikrą pagarbą, todėl ir NATO ryžtas ginti są-

³¹ #WeAreNATO – 2018 m. NATO inicijuota reklaminė kampanija, siekiant didinti NATO populiarumą visoje Aljanso teritorijoje. Kuriami įvairūs audiovizualiniai produktai, pristatantys NATO (kas tai yra), taip pat skirtingų šalių karių profesijas.

³² Kudors, A. (2016). „Near the Fortress: Ukraine’s Echo in Political Relations between Russia and the Baltic States” in Kudors A., ed. (2016), *Fortress Russia: Political, Economic, and Security Development in Russia Following the Annexation of Crimea and its Consequences for the Baltic States*. Riga, p. 71-91.

jungininkus sukelia rezonansą visuomenėje. Kalbant apie patį komunikacijos efektyvumą ir komunikacinių priemonių naudojimą įgyvendinant 1-ąjį siekinį, matyti, kad siekiama pasitelkti visas NATO strateginės komunikacijos dokumentuose³³ išskirtas priemones: didinti NATO sąjungininkų šerdinių žinučių apie kolektyvinę gynybą skaičių, kalbėti apie galimybes prirėikus pasitelkti daugiau pajėgas siunčiančių šalių pajėgumų, siekti išlaikyti didelį pajėgas siunčiančių šalių skaičių, skatinti ir viešinti integraciją į vietines pajėgas (žr. 4 pav.).

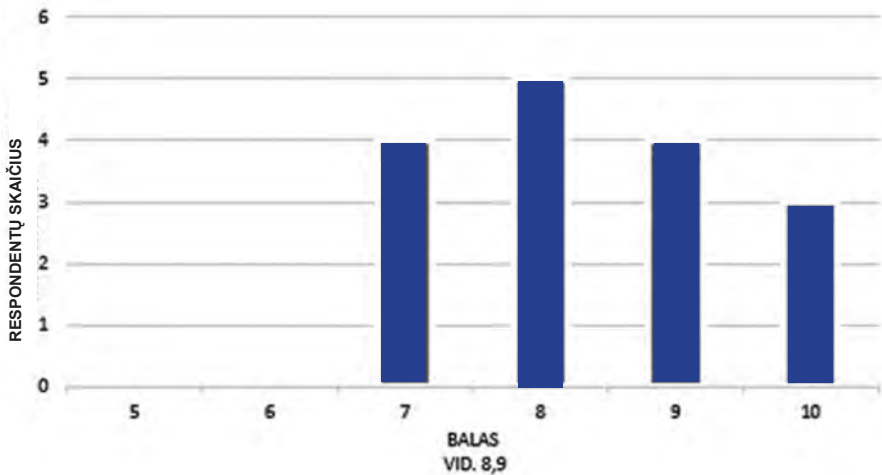

4 pav. 1-ojo siekinio įgyvendinimo priemonės

2.2.2. 2-ojo komunikacinio siekinio vertinimas – kovinės grupės komunikacija, siekiant gauti ir išlaikyti priimančiosios šalies paramą ir stiprinti nacionalinį atsparumą

Kaip matome (žr. 5 pav.), vertindami šį siekinį nė vienas respondentas neskyrė mažiausių balų – penkių ar šešių. Visi vertinimai prasidėjo nuo septynių ir daugiau. Pažymėtina, kad trečdalis respondentų antrąjį komunikacinį siekinį įvertino aštuoniais balais. Penktadalis respondentų komunikaciją šiuo klausimu įvertinimo puikiai – skyrė maksimalų įvertinimą. Toks įvertinimas yra daugiau nei vienu balu aukštesnis nei pirmojo komunikacinio siekinio įgyvendinimo įvertinimas. Tai iš esmės rodo, jog šio komunikacinio siekinio įgyvendinimą respondentai vertina geriau, palyginti su pirmojo siekinio įvertinimu.

³³ Joint Force Command Brunssum eFP fragmentinis įsakymas 019 (2019).

5 pav. 2-asis komunikacinis siekinys – gauti ir išlaikyti priimančiosios šalies paramą ir stiprinti nacionalinį atsparumą

Galima išskirti keletą šio siekinio įgyvendinimo sąlygų: vykdomus projektus, informacines kampanijas, integraciją į priimančiosios šalies karinius vienetus, priimančiosios šalies ir šalių partnerių pasiruošimą vadovauti bendrai komunikacijai ir ją vykdyti, NATO populiarumą priimančiosios šalies visuomenėje.

Analizuojant NATO priešakinių pajėgų Lietuvoje vykdomus projektus reikia išskirti *respondento nr. 2* argumentus apie įvairaus pobūdžio projektų svarbą, pirmiausia siekiant paremti kovinės grupės vado ketinimą. Pasak *respondento nr. 2*, dauguma NATO priešakinių pajėgų projektų yra ilgalaikiai ir dėl šios priežasties savotiškai lėti. *Respondentas nr. 2* taip pat pastebėjo, kad 2-ojo NATO komunikacinio siekinio formuluotėje neužsimenama apie visuomenės atsparumo didinimą, o tai turėtų būti daroma, norint gauti dar didesnę visuomenės paramą. *Respondentas nr. 2* taip pat pastebėjo, jog vienas pagrindinių socialinių projektų tikslų yra sudaryti galimybę žmonėms patiems susidaryti nuomonę apie NATO karius, o ne remti ją žiniasklaidos priemonių, kuriose pasitaiko ir melagingų naujienų, pranešimais. Tokiu atveju netikros naujienos turės mažesnę neigiamą įtaką žmonių požiūriui į NATO sąjungininkus. *Respondentas nr. 10* pažymėjo tokių socialinių projektų kaip pagalba vietos gyventojams sukopojant malkas arba padedant kituose ūkio darbuose svarbą, nes vietos bendruomenės pamato, kad kariai ne tik treniruojasi pratybose, bet ir yra pasiruošę padėti aplinkiniams ir noriai tai daro.

Respondentas nr. 4 išskyrė priimančiosios šalies visuomenės informavimo gerinimo svarbą. Jis paminėjo, kad su ketvirtąja NATO priešakinių pa-

jėgų rotacija Lietuvoje atsirado ir aiški trijų pakopų informacinė kampanija. Kiekviena fazė turi skirtingus pavadinimus ir tikslus. Pirmoji fazė „Pasiruošę tarnybai“ (angl. *Ready for duty*) orientuota į informaciją apie naujų padalinių dislokavimą kovinėje grupėje, antroji fazė „Stiprūs kartu“ (angl. *Strong together*) – į vienetų tarnybą Lietuvoje ir bendras pratybas, trečioji fazė „Kartu mes tarnaujame“ (angl. *Together we serve*) – į informacijos apie išvykstančius padalinius, parodant, kad tarnyba čia, Lietuvoje, nesibaigia ir ši NATO misija Aljanso viduje yra kur kas platesnio pobūdžio nei tik pajėgų dislokavimas rytiniame Aljanso sparne, sklaidą. Pažymėtina, kad šis trijų fazių komunikacinis konceptas buvo išbandytas belgų komunikacijos specialistų Oro policijos misijos Zokniuose kontekste, o vėliau pritaikytas ir kovinėje grupėje, kurioje taip pat tarnauja Belgijos kariuomenės kariai.

Respondentas nr. 4 taip pat išskyrė integracijos į nacionalines pajėgas svarbą. Jis minėjo, kad sklandi integracija į Mechanizuotąją pėstininkų brigadą „Geležinis Vilkas“ padeda siekti antrojo komunikacinio siekinio – vietinių gyventojų paramos. Valstybės piliečiai kovinę grupę iš dalies ima vertinti kaip nacionalinių pajėgų dalį, o tai padeda gerinti priimančiosios šalies piliečių poziciją ir tai, kad sąjungininkai prireikus gins mūsų valstybę.

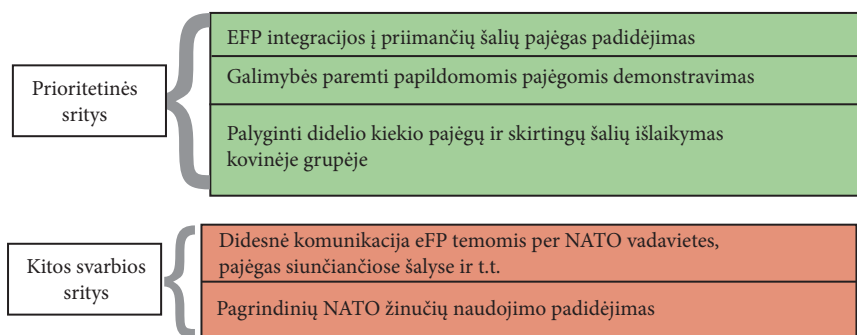
Respondentas nr. 5 pažymėjo, kad tinkamas Lietuvos nacionalinių švenčių, kai NATO kariai dalyvauja bendruose renginiuose su Lietuvos visuomene, išnaudojimas taip pat padeda aiškiau ir tinkamiau skleisti informaciją apie NATO uždavinius čia, Lietuvoje.

Respondentas nr. 12 pastebėjo, kad iš pradžių, kai tik NATO priešakinės pajėgos atvyko, labai trūko aiškesnės Lietuvos, kaip priimančiosios šalies, komunikacinės pozicijos. Nebuvo aiškios komunikacijos strategijos – iš esmės nebuvo tinkamai pasiruošta. Taip pat nebuvo tinkamos diskusijos tarp institucijų, su tuo susijusių ir atsakingų už NATO pajėgų atvykimą. NATO priešakinių pajėgų komunikacijos planas buvo parengtas praėjus metams po pajėgų atvykimo, nors tokius dokumentus reikėtų ruošti iš anksto. Šie aspektai iš dalies susiję ir su *respondento nr. 9* kritika, kuri grindžiama teiginiu, kad komunikacija, orientuota į Lietuvos visuomenę, vyksta gana prastai, trūksta vizualizacijų, tinkamų informacinių produktų ir pan. Šioje srityje dominuoja tik pavienės šalių iniciatyvos. Situaciją šiek tiek gerina kovinės grupės bandymas akcentuoti informaciniuose pranešimuose tuos pačius tikslus, kuriuos išskiria ir kitos NATO vadavietės – korpuso vadavietė Ščecine, Jungtinė vadavietė Brunsume ir t. t. (tai yra *respondento nr. 6* įžvalgos).

Respondentas nr. 13 akcentuoja, kad NATO tereikėjo tęsti, kas buvo daroma dar iki pajėgų dislokavimo, nes gyventojų parama NATO šiame regione

yra gana didelė, o Lietuvoje – itin didelė. Dėl šios priežasties ir jau minėta kampanija #WeAreNATO buvo vykdyta Latvijoje, o ne Lietuvoje, kur atliktos apklausos parodė, jog parama NATO ir taip yra stipri. *Respondentas nr. 13* taip pat pažymi, kad labai svarbu, jog Baltijos šalių naratyvą apie vadinamuosius „miško brolius“ NATO pripažino kaip savo naratyvą, kurdama vaizdo medžiagą apie pokario rezistenciją. Taigi, tai jau ne vien Lietuvos ar Latvijos, o viso Aljanso pasakojimas.

Kaip matyti 6 paveiksle, nors visos NATO išvardintos priemonės yra įgyvendinamos, tarp dominuojančių galima išskirti tris – tai didelio kiekio skirtingų šalių pajėgų išlaikymas kovinėje grupėje, galimybės paremti grupę papildomomis pajėgomis demonstravimas ir eFP integracijos į priimančiųjų šalių pajėgas stiprinimas.

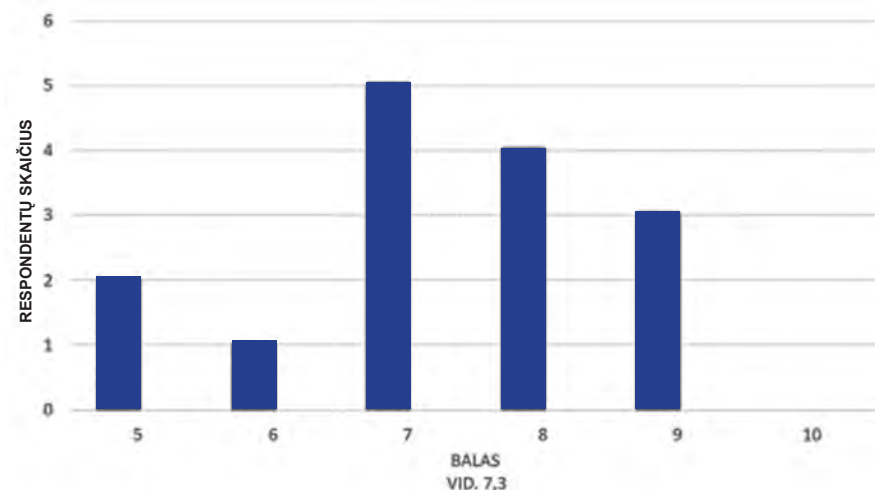
6 pav. 2-ojo komunikacinio siekinio įgyvendinimo priemonės

2.2.3. 3-jojo komunikacinio siekinio vertinimas – kovinės grupės komunikacija, siekiant gauti ir išlaikyti pajėgas siunčiančių šalių namų auditorijų paramą

Trečiasis komunikacinis siekinys orientuotas į įtaką pajėgas siunčiančių šalių auditorijoms – sprendimų priėmėjams ir paprastiesiems piliečiams. *Respondentas nr. 15* išskyrė pajėgas siunčiančių šalių atstovų nuolat išsakomą poreikį pajėgas priimančių šalių vadovams (mūsų atveju – Lietuvos) nuolatos platinti informaciją apie tai, koks didelis yra poreikis sulaukti užsienio pajėgų palaikymo. Tokiu atveju ir patiems pajėgas siunčiančių šalių politikams yra lengviau pagrįsti savo šalies karių siuntimą į kitą valstybę, nes to pageidauja jas priimanči šalis.

Kaip matyti 7 paveiksle, nė vienas respondentas šio komunikacinio siekinio įgyvendinimui neskyrė aukščiausio – 10 balų – įvertinimo. Tai iš dalies

rodo, kad šis siekinys tikrai yra įgyvendinimas sunkiausiai, o jo problematika atskleidžiama respondentų argumentuose. Dauguma respondentų šio komunikacinio siekinio veiksmingumą įvertino tarp 7 ir 8 balų – tai padarė net 60 % respondentų. Penktadalis respondentų komunikaciją vertino patenkinamai – skyrė 5 arba 6 balus.

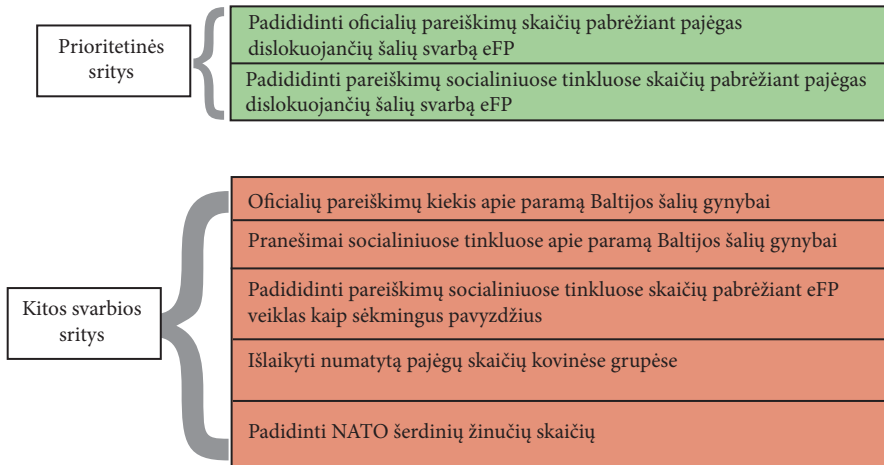

7 pav. 3-iasis komunikacinis siekinys – gauti ir išlaikyti pajėgas siunčiančių šalių paramą

Kai kurie respondentai iš tikrųjų buvo labai nusivylę komunikacija, pristatančia NATO priešakines pajėgas savo šalyse. Pavyzdžiui, *respondentas nr. 2* komunikaciją savo šalyje įvertino 5 balais, bet išskyrė nemažai priežasčių, kodėl situacija tokia – pradedant nuo to, kad pats saugumo jausmo supratimas Vakarų Europoje, šiuo atveju Nyderlanduose, yra kitoks nei Lietuvoje, ir baigiant argumentu, kad dauguma Nyderlandų piliečių apskritai nemato prasmės turėti savo kariuomenę. Tai, be abejo, apsunkina ir priešakinių pajėgų komunikacinį palaikymą. Panašų argumentą pateikia ir *respondentas nr. 13*, kuris pažymėjo, kad Vakarų visuomenėse dar egzistuoja po Šaltojo karo gyvavęs įsitikinimas, kad karų daugiau nebus, priešų nėra, o Rusija yra partneris, kurį galima įsileisti į NATO štabus. Dalies žmonių mąstymas taip ir nepakito, Rusija nėra suvokiama kaip grėsmė. Mažai balų aptariamo komunikacinio siekio įgyvendinimą įvertino ir *respondentas nr. 14*. Kaip pagrindinę priežastį jis nurodė silpną Vokietijos komunikavimą, skleidžiant informaciją apie Lietuvoje dislokuotas pajėgas ir Vokietijos strateginės kultūros bruožą – tradiciškai vyraujantį pacifizmą, kuris pasireiškia vidiniu pasipriešinimu viskam, kas susiję su karyba. Visuomenė Vokietijoje iš esmės yra atsiribojusi nuo karinių pajėgų.

Respondentas nr. 3 pasidalijo išvalgomis apie misijos populiarumo problemą. Pasak jo, sunku suprasti, kodėl NATO priešakinių pajėgų misija yra gana mažai nepopuliari ir nesulaukia tiek daug dėmesio kaip kitos NATO misijos, pvz., Afganistane. Pasak *respondento nr. 3*, būtent ši misija, atliekama kitose NATO šalyse, ir atspindi NATO egzistavimo prasmę. Respondentas pažymėjo ir tai, kad istoriškai Vokietija turėjo progą atsigauti po Antrojo pasaulinio karo būtent dėl to, kad sąjungininkai buvo Vokietijos teritorijoje ir garantavo, kad Vakarų Vokietija galės gyventi taikos sąlygomis ir darniai vystytis. Dabar atėjo Vokietijos eilė grąžinti šią duoklę. Vis dėlto respondentas tuo pat metu pažymėjo ir tai, kad dėl Vokietijos savitumo šalis ne visada vadovaujasi principais, kurie visuotinai priimti bendrose organizacijose, šiuo atveju – NATO. Pavyzdžiui, Vokietija nesivadovauja NATO nurodymais dėl strateginės komunikacijos, todėl NATO struktūroms pavaldi kovinė grupė, kuriai vadovauja Vokietija, tarsi patenka į aklavietę – viena vertus, ji sudaryta Vokietijos kariuomenės pagrindu ir pirmiausia vykdo Bundesvero vyriausiosios vadovietės nurodymus, kita vertus, tuo pat metu kovinė grupė pavaldi ir Lietuvos kariuomenės Mechanizuotajai pėstininkų brigadai „Geležinis Vilkas“, ir tarptautiniams štabams.

Dauguma respondentų pažymėjo, kad vien jau šalių pasiryžimas ir toliau siųsti pajėgas į Lietuvą yra geras ženklas ir tai rodo, jog šalių partnerių požiūris, nepaisant palyginti mažo misijos matomumo ir populiarumo pajėgas siunčiančių šalių namuose, išlieka nepakitęs. Jos yra pasiryžusios laikytis įsipareigojimų. Tai galima matyti ir 8 paveiksle, iliustruojančiame siekinio įgyvendinimo priemones.

8 pav. 3-jojo komunikacinio siekinio įgyvendinimo priemonės

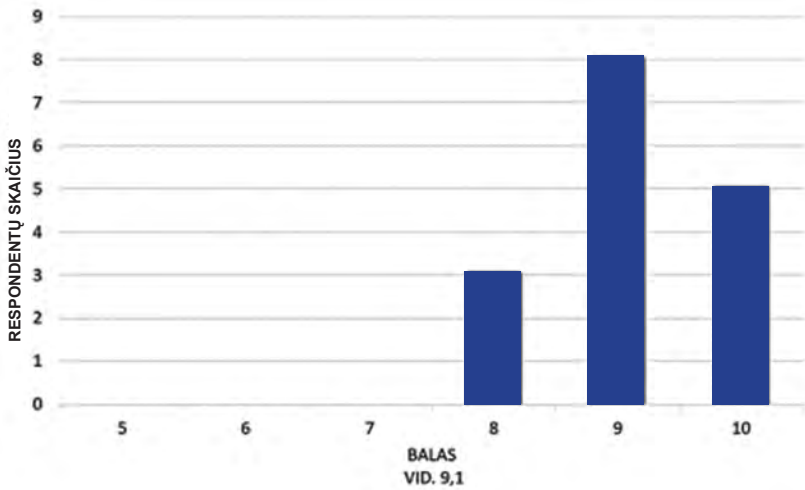
Kaip jau minėta, dauguma respondentų išskyrė poreikį stiprinti komunikaciją apie pajėgas dislokuojančių šalių svarbą ir priimančiosios šalies poreikį sulaukti tokių pajėgų. Tinkama ir aktyvi priimančiosios šalies komunikacija leidžia siunčiančių pajėgas šalių visuomenėms matyti, kad jų kariai yra laukiami kitose valstybėse, ir padeda atremti priešiškos propagandos argumentus, kad siunčiančios pajėgas šalys elgiasi agresyviai – siekia „užimti“ kitas šalis ir taip daryti joms įtaką. Šiuo atveju tai yra pagrindinė siekinio įgyvendinimo priemonė.

2.2.4. 4-ojo komunikacinio siekinio vertinimas – kovinės grupės nuosekli komunikacija, siekiant išvengti nesusipratimų ir neteisingų skaičiavimų (vertinimų)

Ketvirtasis komunikacinis siekinys labai panašus į pirmąjį ir taip pat jo turinys yra apie Rusijos atgrasymą. Jis labiau orientuotas į atgrasymo įgyvendinimą. Pagal jį, reikalinga nuosekli ir patikima komunikacija, kuri leistų išvengti nesusipratimų ir neteisingų skaičiavimų (vertinimų). Pažymėtina, kad komunikaciją sunkina kintanti Rusijos retorika. Dar 1999 m. Putinas teigė, kad problemų sprendimų reikia ieškoti pirmiausia savo šalies viduje, o dabar girdime visai kitokias kalbas³⁴. Pasak Karnegio tyrimų centro Maskvoje mokslininko Kolesnikovo, Krymo aneksijos metu puolamaisiais veiksmais buvo mobilizuota Rusijos visuomenė. Prasidėjo gyvenimas „apsiaustos tvirtovės sąlygomis“. V. Putinas visur pradėtas pozicionuoti kaip vienintelis lyderis, galintis išgelbėti Rusiją ir grąžinti jai didingą šlovę³⁵. Taigi bene vienintelis palankiausias komunikavimo būdas lieka kiek įmanoma labiau vengti provokacinės retorikos. Visi kalbinti respondentai šio siekinio įgyvendinimą įvertino labai aukštais balais. Visiškai nebuvo skirta žemų 5, 6 ir net 7 balų. Tai rodo, kad šiuo atveju NATO komunikacija, panaudojant priešakines pajėgas Lietuvoje, veikia tinkamai (žr. 9 pav.).

³⁴ Kudors A., (2016), op.cit.

³⁵ Kolesnikov A. (2015). *Russian Ideology After Crimea*. Moscow: Carnegie Moscow Center.

9 pav. 4-asis komunikacinis siekinys – nuosekli komunikacija siekiant išvengti nesupratimų

Net pusė apklausos dalyvių 4 komunikacinio siekinio įgyvendinimą įvertino 9 balais, o trečdalis skyrė aukščiausią įvertinimą – 10 balų. Penktadalis respondentų komunikaciją vertino gerai ir skyrė 8 balus. Pagrindiniai argumentai, kodėl komunikacija vertinta taip teigiamai, buvo tai, kad eFP tikrai komunikuoja tinkamai ir neagresyviai, neprovokuodama, vengdama dviprasmiškų žinučių. Bendras įvertinimas – 9,1 balo.

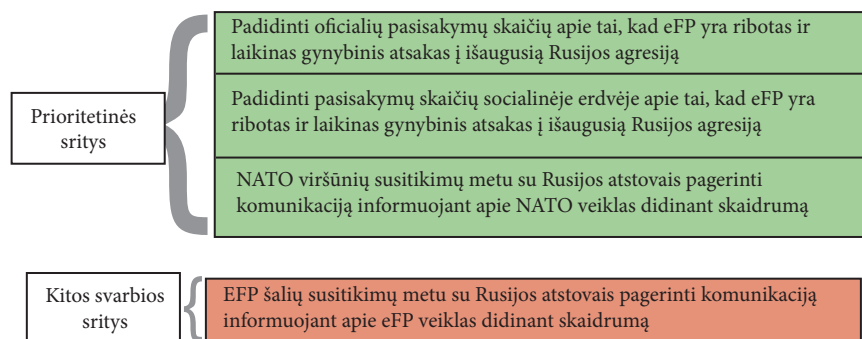
Visgi išsakyta ir kritikos. *Respondentas nr. 2* eFP komunikacijoje pasigedo tam tikro nuoseklumo, kurio stokojama dėl dažnos kovinės grupės personalo rotacijos. Taip pat šis respondentas pastebėjo, kad dažnai komunikacija apsiriboja informacijos sklaida vadinamajame burbule, kai visos žinutės lieka NATO ir Europos Sąjungos informacinėje erdvėje. *Respondentas nr. 2* taip pat pažymėjo, kad geriausiai nesupratimų ir netinkamos interpretacijos apie veiksmus padeda išvengti įvairūs projektai su civiliais ir jų edukacija.

Tačiau norint tinkamai įvertinti 4-ąjį komunikacinį siekinį, susiduriama su tam tikru žinojimo ribotumu. Nėra pakankamai tinkamų priemonių įvertinti, panaudojant kovinės grupės komunikaciją, kaip NATO yra vertinama vadinamųjų rusiškų auditorijų. Kaip teigia *respondentas nr. 3*, jei Rusija nebūtų atgrasyta, rusiškoje žiniasklaidoje nebūtų tikslo tiek daug kalbėti apie NATO ir skirti jai tiek dėmesio. Pajėgų dislokavimas Rusijai galėjo būti didelė staigmena, nes kai NATO viršūnių susitikime Varšuvoje 2016 metų liepą buvo nuspręsta dislokuoti pajėgas, tai dar galėjo būti vertinama kaip deklaratyvus pareiškimas, tačiau jau 2017 metais šis sprendimas buvo įgyvendintas.

Respondentas nr. 4 pastebėjo, jog eFP kovinė grupė Lietuvoje atlieka tik išpėjimo funkciją. Rusija puikiai žino, kad pajėgų čia nėra daug, bet kartu supranta, jog, peržengusi sieną, susidurtų iškart su 7 šalių kariuomenių atstovais. *Respondentas nr. 5* akcentavo, kad eFP komunikuoja tinkamai, pranešimai yra gynybinio formato. Toks formatas skirtas ir Lietuvos suverenitetui remti. *Respondentas nr. 6* pažymėjo, kad eFP daugiau išskiria savo komunikacijoje logistines eFP galimybes, o tai irgi rodo, kad eFP komunikacija nėra agresyvi.

Respondentas nr. 10 akcentavo, kad visa eFP komunikacija turi labai didelę reikšmę – nors taktiniai eFP pajėgumai ir yra mažesni už Rusijos, politinis jų svoris yra daug didesnis. *Respondentas nr. 12* pažymėjo, kad visos eFP žinutės yra suformuluotos tinkamai, remia NATO komunikacinę liniją, tačiau, kad ir ką NATO ar eFP darytų, Rusijoje viskas vis tiek yra vertinama neigiamai.

Vertindami, kokios priemonės veikia geriausiai (žr. 10 pav.), nė vienas pašnekovas neįvardijo savo šalių vadovų susitikimų su Rusijos valdžios atstovais metu skleidžiamų žinučių apie NATO priešakinių pajėgų kovinę grupę. Komunikacija apie eFP dažniausiai paliekama NATO generalinio sekretoriaus ir kitų aukštų NATO pareigūnų prerogatyvai.

10 pav. 4-ojo siekinio įgyvendinimo priemonės

Apžvelgus visus komunikacinius siekinius ir jų įgyvendinimo priemones matyti, jog 4-asis komunikacinis siekinys ir jo įgyvendinimas vertinami geriausiai. Visi respondentai laikosi nuomonės, kad eFP tikrai nekomunikuoja agresyviai ar provokuojamai, komunikacija yra nuosekli ir patikima. Šiek tiek pasigendama respondentų aiškesnio komunikacijos įgyvendinimo priemonių įvardijimo.

2.3. Komunikacijos tobulinimo pasiūlymai

Atliktas tyrimas leidžia pamatyti tam tikras eFP komunikacijos spragas ir apsvarstyti atitinkamų komunikacinių funkcijų stiprinimo galimybes.

Atsižvelgiant į NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės strateginės komunikacijos siekinių įgyvendinimo įvertinimą, galima pateikti šiuos komunikacijos tobulinimo pasiūlymus, kurie daugiausia orientuoti į geresnį NATO komunikacinių siekinių įgyvendinimą.

2 lentelė. Komunikacijos tobulinimo pasiūlymai

Siekinytis	Situacija kovinėje grupėje	Rekomendacijos
1-asis komunikacinis siekinys	Nėra galimybės komunikuoti rusiškoms auditorijoms.	Komunikuojant savo kanalais žinutes viešinti keliomis kalbomis.
2-asis komunikacinis siekinys	Socialiniai projektai ne visada yra tęstiniai.	1) Parengti įvairaus lygmens komunikacinius planus, kuriuose matytųsi aiškios atsakomybės gairės dėl įvairaus pobūdžio veiklos su vi-suomene. 2) Didinti priešakinių pajėgų ir Lietuvos kariuomenės karių tarpusavio integraciją per įvairaus pobūdžio renginius ir pratybas. 3) Inicijuoti komunikacinių pozicijų sukūrimą įvairaus lygmens štabuose.
3-iasis komunikacinis siekinys	Silpna komunikacija namų auditorijoms.	1) Siekti išlaikyti kovinės grupės klausimą priimančiosios šalies politikų darbotvarkėse. 2) Priimančiosios šalies įvairaus rango pareigūnams aiškiai komunikuoti apie priešakinių pajėgų poreikį pajėgas siunčiančių šalių atstovų vizitų metu.
4-asis komunikacinis siekinys	Komunikuojama tinkamai.	Išlaikyti nuoseklią, skaidrią, savalaikę ir tikslią komunikaciją.

Išvados

Skirtingi atgrasymo modeliai leidžia geriau įvertinti NATO pastangas bandant užkardyti agresyvią Rusijos politiką artimoje kaimynystėje. Strateginės komunikacijos vaidmuo Rusijos atgrasymo procese yra labai svarbus. Vis dėlto klasikinio atgrasymo modelyje neanalizuojamas komunikacijos pritaikymo ir panaudojimo atgrasymo procese veiksnys. Apie tai daugiau kalba pritaikyto atgrasymo teorijos atstovai, kurie teigia, kad informaciją būtina analizuoti kaip dar vieną įtakos šaltinį. Pritaikyto atgrasymo mokyklos atstovai išskiria keletą konkrečių aspektų, į kuriuos reikia orientuotis, norint paveikti potencialų priešininką. Deja, nė vienos atgrasymo mokyklos atstovai nekalba apie priimančiosios šalies piliečių padaršinimo svarbą, kas yra siektinas priešinin-

ko atgrasymo elementas šiuolaikinėje karyboje. Dėl šios priežasties būtų tikslinga tolesniuose atgrasymo teorija paremtuose darbuose į situacijos vertinimą įtraukti ir turimų gynybinių pajėgumų įtakos, jos reikšmės pajėgas priimančių šalių auditorijoms vertinimą.

Dėl agresyvių Rusijos veiksmų Kryme ir Rytų Ukrainoje pasikeitusi geopolitinė situacija rytiniame NATO pasienyje privertė Aljansą reaguoti greitai, bet adekvačiai. NATO viršūnių susitikime 2014 metais Velse priimtas sprendimas sukurti NATO ypač greito reagavimo pajėgas, o 2016 metais Varšuvoje žengtas dar vienas žingsnis – nuspręsta dislokuoti NATO priešakinių pajėgų kovines grupes Baltijos valstybėse ir Lenkijoje, taip pat inicijuoti pritaikytą buvimą Juodosios jūros regione – Rumunijoje ir Bulgarijoje. Šie sprendimai suformavo naująją Rusijos atgrasymo politiką, kurios sklandesniam įgyvendinimui pasitelkta ir strateginė komunikacija. Siekdama maksimaliai atgrasyti Rusiją, NATO ypatingą dėmesį skyrė tinkamam komunikavimui apie savo vykdomus veiksmus. Vykdydama kryptingą komunikaciją, NATO Jungtinė operacijų vadovė Briunsiume suformulavo keturis komunikacinius siekinius, kurie įgyvendinami pasitelkiant NATO priešakinių pajėgų kovines grupes Baltijos šalyse ir Lenkijoje, taip pat panaudojant kitus karinius ir civilinius instrumentus.

Atlikta empirinė atvejo analizė parodė, jog proceso dalyvių atstovai NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje komunikaciją vertina kaip ganėtinai efektyvią ir sėkmingai savo nišą randančią bendroje NATO strateginės komunikacijos darbotvarkėje, nors esama ir tam tikrų trūkumų. Reikia pripažinti, kad proceso dalyvių atstovai gana glaudžiai susiję su NATO strateginės komunikacijos įgyvendinimo priemonėmis savo kasdienėje veikloje, todėl jų vertinimai gali būti šališki ir subjektyvūs. Kita vertus, tiesiogiai dirbdami strateginės komunikacijos srityje, jie gali profesionaliai nustatyti ir įvardyti problemas ir trūkumus, su kuriais jiems tenka susidurti. Tai leidžia aiškiau pamatyti šias problemas ir pasiūlyti efektyvesnius jų sprendimo būdus.

Pažymėtina, kad šiuo atveju net du iš keturių NATO komunikacinių siekinių yra tiesiogiai orientuoti į Rusijos atgrasymą. Tiesa, juos, suinteresuotų šalių Lietuvoje vertinimu, pasiekti vis dėlto gana sunku dėl prieigos prie atitinkamų rusiškos žiniasklaidos priemonių kanalų neturėjimo ir negalėjimo tinkamai įvertinti vykdomos komunikacijos efektyvumo. Taip pat prastai įgyvendinamas ir trečiasis komunikacinis siekinys – tinkamos nuomonės apie priešakines pajėgas formavimas vienetus siunčiančiose valstybėse. Menkam priešakinių pajėgų žinomumui šiose valstybėse įtakos turi ir bendras piliečių nesidomėjimas saugumo temomis. Trečiajam komunikaciniam siekiniui įgyvendinti stengiamasi kiek įmanoma išnaudoti aukšto rango užsienio svečių

vizitus Lietuvoje. Vienas pagrindinių tokių vizitų tikslų dažniausiai būna ir apsilankymas priešakinėse pajėgose Rukloje. Suinteresuotos šalys pažymėjo, jog kovinės grupės Lietuvoje komunikacija šiuo metu yra labiausiai orientuota į antrąjį NATO komunikacinį siekinį – darbą su priimančiosios šalies, t. y. Lietuvos, skirtingais auditorijos segmentais. To išraiška tampa įvairių socialinių projektų (vykdomų kartu su Lietuvos kariuomene ir savarankiškai) įgyvendinimas, vizitai į mokyklas, karinės technikos ir ginkluotės demonstravimas miestuose ir miesteliuose pratybų metu, aktyvus dalyvavimas Lietuvos nacionalinėms šventėms skirtuose renginiuose.

Įvertinus visus čia paminėtus veiksmus galima padaryti išvadą, kad šiandieninė NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje komunikacija labiausiai orientuota į priimančiosios šalies piliečių padrąšinimą. Remiantis pritaikyto atgrasymo teorijoje išskiriamais kriterijais galima konstatuoti, kad NATO šiuo metu neturi tinkamų priemonių, kad darytų reikšmingą įtaką tikslinės auditorijos segmentams Rusijoje. Nors Rusija artimiausiu metu ir yra atgrasyta, ilgalaikėje perspektyvoje minėtų siekinių neįgyvendinimas gali turėti neigiamą įtaką bendro atgrasymo kontekste.

2020 m. liepa

Honourable Expert,

I kindly ask you to answer the following questions. Anonymity of your answers is guaranteed, so I hope you would answer the questions in detail.

Name, surname _____

Rank _____

Country _____

Specialization _____

How is your work related to the eFP? _____

How long have you been working with the eFP? _____

The first four questions will be related to NATO Stratcom objectives. Please rate NATO's communication on a scale from 5 to 10: 5 means that the effectiveness of communication is middling and 10 means that you evaluate it as being perfect.

1. Please evaluate how successfully NATO has been using NATO eFP BG Lithuania for communication of political will, capability, and resolve to defend and protect the citizens of the Alliance and the territory in order to contribute to deterring Russia over the past 2 years. Please name the measures which work best.

5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	----

2. Please evaluate how successfully NATO has been using NATO eFP BG Lithuania for communication of the Alliance's political will, capability, and resolve to defend and protect its citizens in order to gain and maintain NATO Members' support to the Alliance, with a focus on assurance, cohesion, and national resilience over the past 2 years. Please name the measures which work best.

5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	----

3. Please evaluate how the use of NATO eFP BG Lithuania by NATO communicates an understanding of the continuing need of the Alliance to defend its citizens in all Member States to gain and maintain the Members' support for the Alliance throughout its territory over the past 2 years. Please name the

measures which work best.

5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	----

4. Does NATO use the eFP BG Lithuania communication in a coherent, credible, and consistent manner in order to avoid misunderstandings and miscalculations in relation with Russia, and thereby contribute to risk reduction and avoiding unintended escalation and in what way? Please name the measures which work best.

5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	----

5. How the communication of NATO eFP BG Lithuania contributes to positive and credible enhancement of NATO eFP BG image?

6. How the use of the eFP BG communication by NATO contributes to the narrative/ discourse driven by the Russian political leaders: “Besieged fortress surrounded by external enemies”, “The West is morally rotten”, “Russian way as an alternative to international relations”. Rate on a scale from 1 to 5: 1 means that the narrative is not strengthened, 5 means that it is highly strengthened.

Narrative No. 1 “Besieged fortress surrounded by external enemies”

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Narrative No. 2 “The West is morally rotten”

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Narrative No. 3 “Russian way as an alternative to international relations”

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

2 priedas. Respondentų sąrašas

1. Respondentas nr. 1, Islandijos atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje grupėje Lietuvoje
2. Respondentas nr. 2, Nyderlandų atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje grupėje Lietuvoje
3. Respondentas nr. 3, Vokietijos atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje grupėje Lietuvoje
4. Respondentas nr. 4, Vokietijos atstovavimo grupės Lietuvoje atstovas
5. Respondentas nr. 5, NATO pajėgų integracijos vieneto Lietuvoje atstovas
6. Respondentas nr. 6, Čekijos atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje grupėje Lietuvoje
7. Respondentas nr. 7, Belgijos atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje

-
- grupėje Lietuvoje
8. Respondentas nr. 8, Belgijos atstovas NATO priešakinių pajėgų kovinėje grupėje Lietuvoje
 9. Respondentas nr. 9, Lietuvos žurnalistas, rašantis NATO priešakinių pajėgų kovinės grupės Lietuvoje tematika
 10. Respondentas nr. 10, NATO Strateginės komunikacijos kompetencijos centro Rygoje atstovas
 11. Respondentas nr. 11, Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos atstovas
 12. Respondentas nr. 12, NATO pajėgų integracijos vieneto Lietuvoje atstovas
 13. Respondentas nr. 13, NATO Viešosios diplomatijos padalinio atstovas
 14. Respondentas nr. 14, Lietuvos ambasados Vokietijoje darbuotojas
 15. Respondentas nr. 15, Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos atstovas